

СПІВВІДНОШЕННЯ ВИСНОВКІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ЕКСПЕРТОМ, СПЕЦІАЛІСТОМ, ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

ASPECT RATIO OF OPINIONS, GIVEN BY EXPERT, SPECIALIST, STATE AND LOCAL AUTHORITIES IN UKRAINIAN CIVIL PROCEEDINGS

Кіреєва Н.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Скорич О.О.,

*магістрант
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню значення висновку експерта, органів державної влади та місцевого самоврядування, письмового роз'яснення (висновку) спеціаліста та аналізу їх співвідношення. Акцентовується увага на відсутності чітко регламентованих нормативних положень, що регулюють зміст та форму письмового роз'яснення (висновку) спеціаліста та висновків органів державної влади та місцевого самоврядування. Вносяться пропозиції щодо закріплення таких вимог у ЦПК.

Ключові слова: висновок експерта, письмове роз'яснення (висновок) спеціаліста, висновок органів державної влади та місцевого самоврядування, засіб доказування, спеціальні знання.

Статья посвящена исследованию значение заключения эксперта, выводов, предоставляемых органами государственной власти и местного самоуправления и письменного разъяснения (заключения) специалиста, анализу их соотношения. Акцентируется внимание на отсутствии четко регламентированных правил, регулирующих содержание и форму заключения специалиста и заключений органов государственной власти и местного самоуправления. Вносятся предложения по закреплению таких требований в ГПК.

Ключевые слова: заключение эксперта, заключение специалиста, заключение органов государственной власти и местного самоуправления, средства доказывания, специальные познания.

The article investigates evidentiary value of opinions, given by experts, specialists and state and local authorities. The authors compare these conclusions and consider problematic issues of these opinions for court. Attention is focused on lack of clearly regulated legal provisions which govern content and form of opinions, given by experts, specialists, state and local authorities.

Key words: expert, professional judgment, conclusion of state and local authorities, means of proof, special knowledge.

Актуальність теми. У цивільному процесі передбачена можливість використовувати в процесі розгляду справи висновки, що надаються уповноваженими суб'єктами з метою сприяння правильному та об'єктивному вирішенню справи по суті. До даних висновків ЦПК відносить висновок експерта, письмове роз'яснення (висновок) спеціаліста та висновок органів державної влади та місцевого самоврядування. Актуальність теми даного дослідження полягає у практичній необхідності розмежування висновку експерта, висновку спеціаліста та висновків, що надають органи державної влади та місцевого самоврядування, визначення їх правової природи та значення для суду. У зв'язку із відсутністю чітко визначеного процесуального статусу суб'єктів, що надають вищезазначені висновки, у судовій практиці часто виникають значні труднощі в процесі розгляду справи по суті. Так, невинуватим є залучення спеціаліста як свідка або як експерта, постановка перед експертом питань, які не потребують спеціального дослідження, у випадках, коли достатнім є залучення у процес спеціаліста. Це призводить до затягування процесу, збільшення судових витрат. Також невизначеним є статус висновків органів державної влади та місцевого само-

врядування, дискусійним питанням є їх значення для суду, в результаті чого виникають проблеми в процесі визначення в конкретному випадку необхідності використання відповідної форми застосування спеціальних знань або ж потреби у вираженні позиції щодо результатів вирішення справи по суті.

Проблеми правової природи значення висновків, що є предметом даної статті, досліджувалися такими вченими: О.Т. Боннер, С.С. Бичкова, Д.Г. Глушкова, Г.А. Жилін, Н.О. Кіреєва, Т.В. Сахнова, В.І. Тертишніков, М.Й. Штефан, М.С. Шакарян. Однак відкритими залишаються питання щодо співвідношення даних висновків.

Метою статті є співвідношення висновків експерта, спеціаліста та висновків, що надаються органами державної влади та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. У ЦПК України зазначено, що експерт – це особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань. Відповідно до ч. 2 ст. 57 ЦПК висновок експерта є засобом доказування.

Питання особливостей висновку експерта є предметом багатьох наукових досліджень. Так, Г.А. Жилін вважає, що висновок експерта є в судовій практиці одним із найважливіших видів доказів по справі, оскільки він відрізняється використанням спеціальних знань і науковими методами дослідження [1, с. 201].

Ми підтримуємо наукову позицію Т.В. Сахнової, яка зазначає, що цивільне процесуальне законодавство і вчені-юристи терміном «висновок» позначають як документ, у якому експерт фіксує хід дослідження та його підсумки, так і власне, результат проведеного дослідження, тобто відповідь експерта на поставлені йому питання. Тому у висновку експерта варто розрізняти зміст (висновок, обґрунтований проведеним дослідженням, встановленням і професійною оцінкою експертом фактів) і форму (висновок як акт). Вони обидва однаково важливі при визначенні доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта. Якщо висновок експерта суд визнає недостовірним, не заснованим на науковому дослідженні або не буде дотримана форма, незважаючи на обґрунтований і об'єктивний висновок, то це не дасть можливості визнати висновок засобом доказування, а фактичні дані, що становлять його зміст, доказом [2, с. 217].

Цивільним процесуальним законодавством визначені чіткі вимоги до висновку експерта на відміну від письмових роз'яснень (висновку) спеціаліста та органів державної влади та місцевого самоврядування, щодо яких законодавством не встановлено переліку таких вимог. Вимоги до форми та змісту висновку експерта містяться у Цивільному процесуальному кодексі України та у Законі України «Про судову експертизу».

Слід погодитися із позицією М.С. Шакар'ян із приводу того, що висновок експерта повинен містити детальний опис здійснених досліджень, зроблені в результаті даних досліджень висновки і аргументовані відповіді на поставлені судом питання. Необхідно відмітити, що проведення спеціального дослідження, застосування спеціальних знань для аналізу конкретних предметів, речей чи інших матеріалів – обов'язкова складова будь-якої експертизи. Просте представлення суду будь-якої наукової чи спеціальної інформації не можна визнати висновком експерта [3, с. 203]. Вищезазначена особливість висновку експерта є одним із основних критеріїв відмежування останнього від письмового роз'яснення (висновку) спеціаліста. Так, незважаючи на те, що участь спеціаліста у цивільному процесі є однією з форм застосування спеціальних знань, його письмове роз'яснення (висновок) не є результатом спеціального дослідження. У своєму висновку спеціаліст надає роз'яснення щодо питання, яке ставить перед ним суд, застосовуючи спеціальні знання, однак здійснення спеціалістом своїх функцій не потребує проведення окремого спеціального дослідження. Т.В. Сахнова підкреслює, що головна ціль участі спеціаліста – сприяти дослідженню доказів [4, с. 357]. Однак це не означає, що спеціаліст не повинен застосовувати певні спеціальні методи у своїй діяльності. Ці методи повинні бути

направлені на сприяння суду в правильному здійсненні процесуальних дій, на пояснення даних, які вже є у розпорядженні суду [3, с. 328]. Висновок органів державної влади та місцевого самоврядування також не є результатом спеціального дослідження. В даному випадку відповідний орган у межах своєї компетенції надає конкретний правовий висновок щодо результатів вирішення справи по суті на основі відповідного досвіду та повноважень органу.

Ж.В. Васильєва-Шаламова виокремлює такі особливості висновку експерта: а) висновок експерта є результатом спеціального дослідження (судової експертизи), яке здійснюється з використанням наукових методів та методик; б) висновок складає спеціальний суб'єкт – судовий експерт; в) формується на основі використання спеціальних знань, у ньому експерт повідомляє суд про факти, встановлені ним на основі використання даних тієї чи іншої галузі науки, техніки, мистецтва; г) висновок спеціаліста містить не довільну інформацію, а відповіді на конкретні питання, поставлені судом; г) висновок містить об'єктивне відображення та оцінку обставин справи; інформація, що міститься у висновку, отримується після відкриття провадження у справі у разі забезпечення доказів до моменту подання позову; е) висновок потрібно отримати з дотриманням вимог цивільної процесуальної форми [5, с. 13]. Дана система ознак висновку експерта є досить обґрунтованою, оскільки охоплює всі визначальні особливості висновку експерта. Однак, на нашу думку, серед ознак висновку експерта слід також виділяти той факт, що дослідження, результатом якого є висновок експерта, здійснюється поза процесуальною регламентацією суду. Тобто, ЦПК не містить нормативних положень безпосередньо щодо порядку проведення спеціального дослідження щодо тих наукових методів та методик, які застосовує експерт.

Основоположною відмінністю між висновками, які є предметом даного дослідження, є їх доказове значення. Так, висновок експерта відноситься до засобів доказування, в той час як письмове роз'яснення (висновок) спеціаліста та висновок органів державної влади та місцевого самоврядування за чинним цивільним процесуальним законодавством не є засобом доказування. Дане питання є проблемним у науці цивільного процесуального права та потребує ґрунтовного науково-теоретичного дослідження.

Особливою формою застосування спеціальних знань є також участь спеціаліста у цивільному процесі. У ч. 1 ст. 54 ЦПК України зазначається, що спеціалістом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Згідно зі ст. 47 ЦПК спеціаліст відноситься до інших учасників цивільного процесу.

М.С. Шакар'ян зазначає, що спеціаліст є самостійним суб'єктом цивільного процесу, який сприяє здійсненню правосуддя. Його можна визначити як особу, що володіє спеціальними знаннями, залучену судом

для отримання консультацій, пояснення і надання безпосередньої технічної допомоги при дослідженні доказів і здійсненні інших процесуальних дій [3, с. 327].

Сутність та процесуальна природа діяльності спеціаліста полягає у сприянні суду в дослідженні доказів. Серед обов'язків спеціаліста, передбачених ч. 3 ст. 54 ЦПК, наявний обов'язок давати усні консультації та письмові роз'яснення. У ч. 1 ст. 190 ЦПК йдеться про те, що під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів. Тобто, законодавець визначає, що письмове роз'яснення спеціаліста надається у формі висновку. Проаналізувавши вищезазначені нормативні положення, можна дійти висновку, що цивільне процесуальне законодавство не висуває вимог до спеціаліста з приводу процесуального закріплення результатів своєї діяльності, дозволяючи як усну, так і письмову форму. Проте не можна не врахувати, що діяльність спеціаліста має надзвичайно велике значення в аспекті сприяння суду в розгляді і вирішенні деяких категорій справ, так як участь спеціаліста у процесі є гарантією правильної оцінки доказів і ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення.

У ч. 1 ст. 198 ЦПК зазначається, що одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання. Виникає питання щодо обсягу тих відомостей, наданих спеціалістом, які зазначаються у журналі судового засідання. ЦПК не дає чітких вимог щодо повноти закріплення усних роз'яснень спеціаліста у журналі, що може призвести до неправильного тлумачення суддею даної інформації в процесі написання рішення суду. Як слушно зазначає Т.В. Сахнова, коли спеціаліст залучається для надання інформації довідкового характеру, така консультація може мати самостійне доказове значення [4, с. 358]. Таку позицію підтримує і Д.Г. Глушкова, яка зазначає, що висновки і роз'яснення спеціаліста хоч і не мають доказової сили, проте слугують «ключем до пізнання сутності доказу» [6, с. 52]. Г.А. Жилін вважає, що хоча консультація спеціаліста не є самостійним засобом доказування, вона може здійснити вагомий вплив на результати оцінки зібраних по справі доказів [1, с. 390].

Тому ми вважаємо за необхідне закріпити обов'язок у ЦПК щодо письмової форми висновку спеціаліста, адже суд може покласти дану інформацію в основу мотивувальної частини судового рішення. Не можна не погодитися із позицією О.Т. Боннера з цього приводу, який вважає, що консультації і пояснення спеціаліста у визначених випадках можуть мати доказове значення, оскільки можуть містити інформацію, яку суд у подальшому покладе в основу судового рішення [7, с. 430].

Однією із форм участі органів державної влади та місцевого самоврядування у цивільному процесі України є надання ними висновків у справі, відповідно до ч. 3 ст. 45 ЦПК. Однак варто зазначити про відсутність чіткої правової регламентації подання

вищезазначеними органами висновків, що призводить до невизначеності їх змісту, форми та значення для вирішення справи по суті. Ми вважаємо, що ґрунтовне науково-теоретичне дослідження природи висновків, що надаються органами державної влади та місцевого самоврядування та їх місця в системі висновків, закріплених у ЦПК, відіграє важливу роль для судової практики. Згідно із ч. 3 ст. 45 ЦПК, органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі в справі або взяти участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Участь зазначених органів у цивільному процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне. Однак, виникає питання щодо доказового значення даних висновків, оскільки у ч. 2 ст. 57 ЦПК висновки даних органів не передбачені у якості засобу доказування. З цього приводу С.С. Бичкова зазначає, що такий висновок немає для суду наперед встановленого значення, суд не пов'язаний доводами, викладеними у ньому. Так, суд може не погодитися з висновком органу опіки і піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини (ч. 6 ст. 19 СУ України). Однак, у будь-якому разі суд повинен визначити мотиви, з яких він вважає встановленою наявність або відсутність фактів, викладених у висновку органу державної влади чи місцевого самоврядування, бере до уваги або відхиляє його [8, с. 118].

Особливістю статусу органів державної влади та місцевого самоврядування в цивільному процесі, що безпосередньо впливає на природу наданого ними висновку, є те, що відповідно до ч. 1 ст. 46 ЦПК органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновку, мають процесуальні права і обов'язки, встановлені статтею 27 цього Кодексу, а також мають право висловити свою думку щодо вирішення справи по суті. Дані учасники цивільного судочинства мають права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, оскільки відносяться до цієї групи учасників цивільного судочинства. Слід погодитися із позицією авторів, які вважають, що дані органи займають у процесі положення процесуальних позивачів і наділені процесуальними правами та обов'язками позивача тільки в процесуальному сенсі, так як вони не є суб'єктами спірного правовідношення [9]. Також аналізуючи ч. 1 ст. 46 ЦПК, можна прийти до висновку, що дані суб'єкти мають юридичний інтерес, оскільки вони мають право висловити свою думку щодо вирішення справи по суті, що суттєво відрізняє їх від спеціаліста та експерта, які згідно зі ст. 47 ЦПК є іншими учасниками цивільного судочинства. Така юридична заінтересованість пов'язана з компетенцією державних установ і не носить цивільно-правового характеру, однак зберігає юридичний характер, бо витікає з державної компетенції вказаних органів [10, с. 163]. З теоретичної точки зору експерт та спеціаліст відносяться до осіб, які сприяють здійсненню судочинства. Відповідно, вони не мають

юридичного інтересу та не зацікавлені у результаті вирішення справи по суті. Спеціаліст та експерт повинні бути незалежними та самостійними у здійсненні своєї діяльності. У них немає матеріального юридичного інтересу, оскільки вони не є суб'єктами спірного правовідношення, їм непритаманний і процесуальний інтерес, оскільки вони не зацікавлені у результатах вирішення справи по суті. Їх діяльність є абстрагованою від будь-яких інтересів сторін. Щодо такого учасника цивільного процесу, як експерт ч. 5 ст. 54 ЦПК передбачено, що він не має права спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних із проведенням експертизи. Ми вважаємо, що аналогічні заборони потрібно закріпити і щодо спеціаліста, оскільки результати його діяльності мають доказове значення, і в подальшому інформація, надана спеціалістом, може бути покладена в основу мотивувальної частини рішення суду.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що, в першу чергу, відмінними є статуси учасників цивільного процесу, які уповноважені надавати відповідні висновки. Так, органи державної влади та місцевого самоврядування відносяться до осіб, які беруть участь у справі, а експерт та спеціаліст – до інших учасників цивільного процесу, тобто осіб, які сприяють здійсненню судочинства. Відповідно, слід розмежовувати і функції та значення діяльності даних суб'єктів у цивільному процесі, що безпосередньо впливає на природу висновків, що ними надаються.

В. Кулакова вважає, що орган місцевого самоврядування, як і експерт, є носієм спеціальних знань, але природа цих спеціальних знань специфічна. Специфіка полягає в тому, що орган місцевого самоврядування бере участь у процесі, оскільки така участь пов'язана з виконанням ними функцій, делегованих місцевим самоврядуванням. Такий орган при наданні висновку по справі використовує не лише знання, а й досвід, здобутий ним у процесі щоденної практики виконання покладених на нього функцій [11, с. 164]. Не можна погодитися з даною позицією, адже орган не може бути носієм спеціальних знань, оскільки безпосередньо висновок надає уповноважена особа, яка в силу своїх посадових обов'язків є учасником цивільного процесу, але не від свого імені, а від імені відповідного органу. Обґрунтованою є позиція деяких авторів з приводу того, що доказову діяльність у суді від імені органу опіки і піклування здійснює його уповноважений, який наділяється цим органом всіма правами на здійснення представництва у справі. Уповноважений представник органу опіки і піклування повинен активно використовувати надані йому процесуальні права та добросовісно виконувати обов'язки в процесі [12, с. 93]. Щодо тих осіб, які безпосередньо виконують доручення щодо надання відповідного висновку, то вони також не володіють спеціальними знаннями. В першу чергу необхідно визначити зміст та сутність поняття «спеціальні знання».

Ю.К. Орлов вважає, що спеціальні знання – це знання, які виходять за межі загальноосвітньої підго-

товки і життєвого досвіду, і якими володіє обмежене коло осіб [13, с. 5–6]. Однак, аналізуючи дану позицію, варто звернутися до думки Ж.В. Васильєвої-Шаламової, яка вважає, що визначення, побудовані на критерії «загальновідомості» та «загальнодоступності», не є точними, оскільки «вони є абстрактними і практично неможливо чітко визначити, яка інформація є загальновідомою, а яка – ні, і якій кількості осіб вона відома» [14, с. 108]. На нашу думку, зауваження Ж.В. Васильєвої-Шаламової є ґрунтовним, оскільки в основі визначення «спеціальних знань» повинні лежати якісні, а не кількісні характеристики. Саме тому, даючи визначення «спеціальним знанням», слід виходити із сутності даного явища.

Як зазначає А.Г. Давтян, спеціальні знання з'являються на основі загальновідомих, і як би не розширювалися межі загальновідомих знань, вони ніколи не зможуть охопити всю область спеціальних знань [15, с. 16]. Щодо використання спеціальних знань у цивільному процесі вчений зазначає, що вони використовуються у відповідності із законом. Це означає, що: 1) застосування спеціальних знань можливе тільки при наявності правових підстав; 2) при застосуванні спеціальних знань дотримуватися умов і форм, встановлених процесуальним законодавством та підзаконними актами; 3) в якості суб'єктів використання спеціальних знань можуть виступати тільки особи, уповноважені на це законом і підзаконними нормативними актами [15, с. 17].

На нашу думку, необґрунтованою є позиція щодо наявності у органів державної влади та місцевого самоврядування спеціальних знань, оскільки згідно з позицією А.Г. Давтяна щодо даних учасників цивільного судочинства не встановлена можливість застосування ними спеціальних знань. У даному випадку слід говорити не про наявність спеціальних знань, а на наявність спеціальних повноважень щодо надання відповідного висновку та вираження у ньому позиції уповноваженого органу щодо вирішення справи по суті.

Особливість спеціальних знань полягає у їх недоступності широкому колу осіб. Так, відповідно спеціальні знання експерта проявляються у проведенні ним окремого дослідження. Це означає, що справа не може бути вирішена по суті без висновку експерта, що містить важливу доказову інформацію для суду та дає відповіді на питання, на які суд відповісти не може. Що стосується спеціальних знань спеціаліста, то вони носять прикладний характер. Спеціаліст не проводить окремого дослідження, його діяльність супроводжує здійснення процесуальних дій судом. Однак суд звертається за допомогою до спеціаліста, коли необхідно дати відповідні роз'яснення щодо питань, які мають суттєве значення для правильного вирішення справи по суті. З цього приводу слушною є позиція Т.В. Сахнової, що саме експерт проводить спеціальне дослідження, зміст якого знаходиться за рамками процесуальної регламентації (закон не регулює процес отримання наукових знань), а спеціаліст, як правило, бере участь у здійсненні судом процесуальної дії. Але це не означає, що спеціаліст

взагалі не повинен застосовувати ніяких спеціальних методів у своїй діяльності [116, с. 24].

Ще однією відмінністю висновків, які надаються органами державної влади та місцевого самоврядування від висновків експерта та спеціаліста є їх мета. Органи державної влади та місцевого самоврядування надають свої висновки не з метою роз'яснення, відповідно не носять консультативного характеру. Висновок даних органів носить на меті захист законних прав та інтересів особи. Т.В. Сахнова акцентує увагу на тому, що особливою ціллю участі суб'єктів, передбачених ст. 46 ЦПК, є захист «чужого» інтересу від свого імені [4, с. 254]. Тобто, в даному контексті обґрунтованою є наукова позиція Н.О. Кіреєвої з приводу того, що висновок органу опіки і піклування повинен містити не тільки фактичні обставини, встановлені під час дослідження тієї чи іншої сім'ї, але і висновки цього органу з приводу цих фактів (доказів), а також думка про те, як повинна бути вирішена справа, виходячи з її обставин із урахуванням завдань і захисту прав та інтересів неповнолітніх, інших недієздатних осіб, а також інтересів держави [12, с. 96]. Експерт і спеціаліст залучаються у випадку необхідності застосування спеціальних знань.

Проводячи співвідношення висновку експерта, спеціаліста та органів державної влади та місцевого самоврядування, слід зазначити, що дані висновки мають різне значення для суду. Так, висновок експерта є засобом доказування. Висновок спеціаліста до засобів доказування не відноситься, однак його доказове значення полягає в тому, що суд може використати відомості, надані спеціалістом у процесі ухвалення рішення суду та відповідно покласти висновок спеціаліста в основу мотивувальної частини рішення.

О.Т. Боннер відносить висновки державних органів та органів місцевого самоврядування до засобів встановлення обставин з не цілком визначеним або невизначеним статусом [7]. З приводу питання значення висновків державної влади та органів місцевого самоврядування для суду позиції вчених розходяться. Т.В. Сахнова вважає, що висновок органу має значення для правильного розгляду та вирішення справи. Разом із тим думка органу, виражена в його висновку, не є судовим доказом. Він є необов'язковим для суду, однак незгоду з ним суд повинен мотивувати в судовому рішенні [4, с. 262]. У свою чергу, С.С. Бичкова зазначає, що ч. 1 ст. 64 ЦПК дозволяє кваліфікувати висновок органів державної влади та місцевого самоврядування як письмовий доказ, адже він є документом, що містить відомості про обставини, які мають значення для справи. Водночас слід акцентувати на доказовому значенні такого висновку, саме як письмового доказу адже самостійного значення як окремих засіб доказування висновок органів державної влади та місцевого самоврядування не має [17, с. 307]. Ми вважаємо таку позицію необґрунтованою, адже висновок органів державної влади та місцевого самоврядування містить не тільки відповідні відомості, закріплені в письмовому вигляді, а й конкретну позицію уповноваженого органу з приводу результатів розгляду справи по суті.

О.Т. Боннер підкреслює, що виходячи з того, що висновки державних органів та органів місцевого самоврядування і додані до них документи за загальним правилом містять відомості про факти, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що мають значення для правильного розгляду та вирішення справи, ці висновки *de facto*, не дивлячись на наявність у процесуальному законодавстві певних пробілів, мають доказове значення [7, с. 578]. Ми підтримуємо позицію М. Штефана щодо того, що такі висновки не відносяться до засобів доказування, перелік яких передбачено ч. 2 ст. 57 ЦПК України. Їх не можна прирівняти до письмових доказів, оскільки за своєю правовою природою такі висновки охоплюють інформацію та висновки з приводу обставин, які мають значення для справи; рекомендацію конкретного органу про те, як необхідно з точки зору державного інтересу вирішити справу, тобто висновок про факти та право. Це надає підстави віднести їх до самостійного виду засобів доказування [18, с. 51, 52]. На нашу думку, висновок органів державної влади та місцевого самоврядування слід розглядати, як окремих вид засобів доказування. Особливості даного висновку не дозволяють віднести його до письмових доказів, тому ми пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 57 ЦПК таким видом засобів доказування, як висновок органів державної влади та місцевого самоврядування. Вважаємо, що аналогічно письмовому роз'ясненню (висновку) спеціаліста, щодо даних висновків повинна бути встановлена чітка вимога у ЦПК щодо письмової форми, оскільки в подальшому суд може використати відомості, надані відповідним органом у висновку у мотивувальній частині рішення суду. У цивільному процесуальному законодавстві існує прогалина як щодо висновку спеціаліста, так і щодо висновків органів державної влади та місцевого самоврядування. Відсутність чіткої регламентації змісту та форми даних висновків призводить до неможливості використання судом даних висновків при ухваленні судового рішення в процесуальній літературі була висловлена думка, що висновок органів опіки і піклування повинен відповідати визначеним та обов'язковим вимогам [12, с. 96]. Тому ми вважаємо за необхідне доповнити ЦПК окремою статтею, присвяченою висновку органів державної влади та місцевого самоврядування.

Висновки. Отже, на підставі аналізу висновку експерта, спеціаліста, органів державної влади та місцевого самоврядування можна зробити такі висновки. Дані висновки мають велике значення для ухвалення судом законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Однак, варто зазначити, що наразі до засобів доказування законодавець відносить виключно висновок експерта. На нашу думку, до засобів доказування повинен також бути віднесений і висновок органів державної влади та місцевого самоврядування в силу їх особливостей та значення для суду. Незважаючи на те, що висновок спеціаліста не є засобом доказування, суд може використовувати відомості, надані спеціалістом у висновку, в процесі ухвалення судового рішення, та покласти даний висновок в

основу мотивувальної частини судового рішення. Наступною відмінністю вищезазначених висновків є їх зміст. Відповідно, у висновку спеціаліста та експерта надається роз'яснення питань, які цікавлять суд, із використанням спеціальних знань. У свою чергу, висновок органів державної влади та місцевого самоврядування містить позицію повноваженого органу щодо результатів вирішення справи по суті та не характеризується застосуванням спеціальних знань. Висновок експерта є результатом спеціального дослідження, що знаходиться поза процесуальною регламентацією суду на відміну від висновку спеціаліста та висновку органів державної влади та місцевого самоврядування, для надання яких не має потреби проводити окреме спеціальне дослідження. Висновок експерта та спеці-

аліста формується із використанням спеціальних наукових методик, а висновок органів державної влади та місцевого самоврядування створюється із урахуванням досвіду у певній сфері, в межах компетенції відповідного органу та на основі його повноважень. Важливим критерієм для розмежування вищезазначених висновків є також рівень їх правової регламентації. Так, станом на сьогодні, чіткі вимоги щодо форми та змісту цивільним процесуальним законодавством передбачені виключно відносно висновку експерта. Варто зазначити, що висновки експерта, органів державної влади та місцевого самоврядування також потребують закріплення нормативних положень, які передбачали конкретні вимоги до змісту та форми даних висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу России (постатейный)/ отв. ред. Г.А. Жилин. – 7-е изд. перераб. и доп. – Москва: Проспект, 2013. – 864 с.
2. Сахнова Т.В. Судебная экспертиза. – М.: Городец, 2000.
3. Шакарян М.С. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации / С.А. Алехина, А.Т. Боннер, В.В. Блажеев и др.; Отв. ред. М.С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2003. – 688 с.
4. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т.В. Сахнова. – М.: Волтерс Клувер. – 2008. – 696 с.
5. Васильєва-Шаламова Ж.В. Судова експертиза в цивільному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12. 00. 03 – «Цивільне право і цивільний процес»/ Ж.В. Васильєва-Шаламова. – К., 2009. – 19 с.
6. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста в цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д.Г. Глушкова; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2009. – 227 с.
7. Боннер А.Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе: монография. – Москва: Проспект. – 2013. – 616 с.
8. Боннер А.Т. Традиционные и нетрадиционные средства доказывания в гражданском и арбитражном процессе: монография. – Москва: Проспект. – 2013. – 616 с.
9. Киреева Н.А. Участие органов опеки и попечительства в гражданском процессе. ... автореф. дис. – 1985. – 20 с; Шакарян М.С. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации / С.А. Алехина, А.Т. Боннер, В.В. Блажеев и др.; отв. ред. М.С. Шакарян. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2003. – 688 с.
10. Чечот Д.М. Участники гражданского процесса. – М.: Юридическая литература, 1960.
11. Кулакова В.Ю. Участие в гражданском процессе государственных органов и органов местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 206 с.
12. Киреева Н.А. Орган опеки и попечительства, как субъект доказывания / Н.А. Киреева // Теория и практика установления истины в правоприменительной деятельности: Сб. науч. тр. – Иркутск, 1985. – 126 с.
13. Орлов Ю.К. Производство экспертизы в уголовном процессе / Ю.К. Орлов. – М.: Юрист, 1982. – 78 с.
14. Васильєва-Шаламова Ж.В. Експертиза, як основна форма застосування спеціальних знань у цивільному процесі / Ж.В. Васильєва-Шаламова // Бюллетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 1 (87). – С. 107–112.
15. Давтян А.Г. Экспертиза в гражданском процессе. – М.: Фирма «Спарк», 1995. – 83 с.
16. Сахнова Т.В. Экспертиза в суде по гражданским делам: Учебно-практическое пособие. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 287 с.
17. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.
18. Штефан М.И. Підприємство і правосуддя. – К., 1992.